

بیانیه پایانی

کارگاه (ورکشاپ) تنظیم اجتماعی منابع طبیعی

۲۷-۳۰ جدی، کابل، افغانستان

ما شرکت کنندگان کارگاه (ورکشاپ) تنظیم اجتماعی منابع طبیعی از جوامع محلی، کارشناسان و مدیران دولتی و مؤسسات بین المللی، به دعوت وزارت زراعت، آبیاری و مالداري و مؤسسه انکشاف پایدار (سنستا) از ۲۷ تا ۳۰ جدی (۱۷ تا ۲۰ جنوری) در کابل جمع شدیم و طی جلسات مشارکتی به موضوعات مختلف تنظیم اجتماعی پرداختیم. در این کارگاه ابتدا مؤسسات بین المللی در یک میز مدور پروژه های اجرایی خود را برای سایرین مرور کردند و پس از آن با طی مراحل مشارکتی مندرج در زیر به نتایج مربوط رسیدیم.

تا قبل از حوادث و نا آرامی های سه دهه اخیر در افغانستان که غالباً مدیریت منابع طبیعی در دست جوامع محلی و سازمانهای عرفی آنان بوده است وضعیت منابع طبیعی، بسیار خوب بوده است. ولی حوادث و نا بسامانی های اجتماعی و امنیتی و جابجا شدن جمعیت کثیری از مردم کشور و جنگ و اشغال بخش های بزرگی از آن باعث بهم ریختن اوضاع، از دست رفتن امنیت، دسترسی و هجوم بخش هایی از جامعه به زمینهایی که جزئی از حق گروه های دیگری بوده گردیده است. دخالت های دولت نیز مانند دولتی کردن زمین های جوامع محلی و نیز تهاجم و اشغال آن توسط زورمندان، گسترش شهرها و شهرک سازی و سایر تغییرات کاربری اراضی منجر به از دست رفتن منابع طبیعی کشور و بروز اختلافات در مورد حقوق منابع طبیعی مردم شده است. مثلاً کوچیان افغانستان اکنون فقط یک نهم (۱/۹) از زمین های آبا و اجدادی خود را در اختیار دارند.

برگزاری این ورکشاپ و میزگرد ابتدای آن که به اقدامات سازمان ها و مؤسسات بین المللی اختصاص داشت، نشان داد که در بسیاری از موارد سازمان های مجری اقدامات جالبی را انجام داده اند. اما به علت نبودن راهنما و سیاست منسجم در خیلی از موارد با دیدگاه های بخشی یا پراکنده و یا الگوهای بیرونی به میدان آمده اند و بقول مولانا جلال الدین رومی بلخی «هرکسی از ظن خود شد یار من؛ از درون من نجست اسرار من...». به همین دلیل درس های آموخته شده که در ورکشاپ حاضر بررسی شد حکایت از مشکلات زیاد ناشی از این موضوع و بویژه در میان مردم و جوامع محلی دارد.

با اینکه در استراتژی انکشاف زراعی افغانستان تنظیم اجتماعی منابع طبیعی (CBNRM) یکی از سه محور بخش منابع طبیعی می باشد، اما هنوز سیاست، برداشت و راهکار مشخصی برای این مقوله وجود ندارد که در نور آن همه گروه های ذینفع نقش مهم خود را ایفاء کنند؛

وضع موجود منابع طبیعی و تحلیل آن

- ۱- تغییر کاربری اراضی و تقلیل تنوع حیات،
- ۲- وقوع مشکلات طبیعی،
- ۳- ناکافی بودن قوانین و سیاست های مناسب ملی برای حفظ منابع طبیعی،
- ۴- به هم ریختگی مسایل و نظام های حاکمیتی و پاسخگویی در میان گروه های مختلف ذیدخل،
- ۵- تبدیل مالکیت منابع طبیعی از حالت جمعی به دولتی،
- ۶- محدودیت های علمی و کهنه بودن معلومات مسلکی،
- ۷- مغلق بودن وضعیت بودجوی و اختصاص بودجه در زمان غیر مناسب،
- ۸- عدم توجه به نظام های مدیریتی عرفی و رفتارها و دانش عنعنوی،
- ۹- بهره برداری افراطی از منابع طبیعی به دلیل بهم ریختگی سازمان های مدیریت بومی و فقر و نبودن بدیل معیشتی،
- ۱۰- عدم صلح و امنیت.

سیر تاریخی سیاست های منابع طبیعی

- ۱- در آغاز حکومت ظاهرخان در سال ۱۳۱۲ دخالت دولت در منابع طبیعی آغاز و نخستین مجوزهای قانونی جنگلات صادر شد. این اقدامات تا اواسط دهه پنجاه شمسی ادامه داشت و منجر به تصویب قوانینی در حوزه حفاظت منابع طبیعی شد
- ۲- اما این روند به دلیل بروز جنگ در سال ۱۳۵۷ و ایجاد اصلاحات ارضی متوقف شد و با واگذاری زمین مالکان به دهقانان، اختلافات عدیده ای در زمینه مالکیت ایجاد شد
- ۳- در زمان مجاهدان و شروع نا آرامی های داخلی و پس از آن حکومت طالبان (علیرغم تصویب قانون جنگلات و تجدید تصویب قانون علفچرها توسط امارت طالبان)، روند تخریب منابع طبیعی و بویژه جنگلات به شدت افزایش یافتاز اوایل دهه هشتاد وزارت ذیربط در پی توشیح و تصویب قوانینی به منظور حفاظت منابع طبیعی هستند که از جمله می توان به تصویب قانون حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۸۵ اشاره کرد.
- ۴- اخیراً استراتژی انکشاف زراعت در افغانستان، تنظیم اجتماعی منابع طبیعی (CBNRM) را یکی از سه رکن بخش منابع طبیعی قرار داده است

چشم انداز مطلوب بلند مدت منابع طبیعی از دیدگاه ذینفعان (محلی، دولتی، غیر دولتی و پوهنتونیان)

با توجه به نوع مشکلات و چالش های پیش روی منابع طبیعی فوق، چشم انداز مشترک این ورکشاپ به شمول موارد زیر بود:

- ۱- بازنگری بر حاکمیت دوامدار ملی منابع طبیعی بر اساس احیاء و تقویت قوانین عرفی و عنعنوی،
- ۲- تطبیق پروژه های نگهداری منابع طبیعی با هماهنگی تمامی ذیدخلان محلی و دولتی با بهره گیری از تخنیک ها و مسلک های عصری،
- ۳- بهبود وضعیت اقتصادی و معیشتی مردم،
- ۴- ایجاد امنیت در کشور.

نقشه راه برای عبور از وضع نامطلوب موجود به وضعیت چشم انداز مطلوب

تنظیم، احیا و نگهداری هر یک از منابع طبیعی از قبیل جنگلات، علفچرها، ساحه های حفاظت شده و آب و آبیاری ضمن اینکه می بایست در هر بخش انجام شود اما در عین حال باید به تاثیر این منابع بر روی یکدیگر نیز توجه داشته باشد. نکات مشترک این نقشه راه عبارت است از:

- ۱- شناسایی و تقویت قوانین و رفتارهای عنعنوی و بومی از طریق برقراری روابط حسنه بین جامعه محلی و مسوولان دولتی و سایر ذینفعان،
- ۲- تشکیل شوراهای محلی با منظور کردن سازمانهای عرفی به منظور حل مسایل حقوق و مالکیت جمعی و فردی و حل منازعات،
- ۳- تعیین حدود استفاده از منابع طبیعی و توانمندی جوامع محلی ودولت در شیوه های استعمال (P-GIS) یا جی.آی.اس مشارکتی،
- ۴- تطبیق جدی قوانین نافذه در خصوص تثبیت اسناد ملکیت و حق دسترسی جمعی با اشتراک جوامع محلی وبومی و دولت،.
- ۵- تهیه وسایط ولوازم تخنیکی برای کارمندان وشوراهای اجتماعی و استفاده از آن در اجرای فعالیت ها.

برنامه عمل کوتاه مدت (۵ ساله) مشترک تنظیم منابع طبیعی توسط جامعه محلی

- ۱- انجام سروی مشارکتی ساحات منابع طبیعی،
- ۲- شناسایی و تقویت قوانین عرفی و عنعنوی مردم و به کارگیری آن در پلانگذاری و اجرای طرح ها و پروژه ها،
- ۳- آگاهی رسانی و ظرفیت سازی متقابل ذیدخلان در مورد اهمیت منابع طبیعی،
- ۴- ایجاد و ثبت رسمی شوراهای هماهنگ محلی با منظور نمودن سازمانهای عرفی مدیریت منابع طبیعی،
- ۵- سهمگیری جوامع محلی در طراحی و بازنگری قوانین و سیاست های استفاده از منابع طبیعی و تصویب آن از طریق مقامات ذیصلاح با در نظر داشت میثاق های بین المللی،

یکی از نکات عمده بدست آمده از این ورکشاپ سلسله اقدامات عاجل زیر است:

- در نقشه راه بدست آمده توسط گروههای مختلف منابع طبیعی به موضوعات زیر تکیه شده است:
۱. باز بینی استراتژی ها، سیاست ها و قوانین موجود و وضع سیاست های جدید منابع طبیعی در جهت حمایت از CBNRM؛
 ۲. توجه ویژه به نقش جوامع محلی بویژه دانش بومی و نظامهای مدیریت عرفی و عنعنوی در مورد منابع طبیعی، و احیاء و تقویت و حمایت از آنها بعنوان پایه تشکیلاتی CBNRM؛
 ۳. بازبینی طرحها و پروژه های موجود تنظیم اجتماعی منابع طبیعی و طرح و دیزاین طرح های جدید بر اساس اصول و سیاست های فوق؛
 ۴. ایجاد گروه ویژه برای حمایت طرح های CBNRM برای بازبینی، اصلاح و یافتن نقش هریک در انکشاف منابع طبیعی کشور؛
 ۵. تدوین برنامه ای مشخص برای ادامه ظرفیت سازی برای همه گروههای ذینفع در امر CBNRM؛

(تقدیم بر اساس نتایج ورکشاپ توسط اینجینیر محمد هاشم باریکزی و دکتر محمد تقی فرور)